

LADISLAV RABUŠIČ*

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU: KLID PŘED BOUŘÍ?

ÚVOD

Úvahy o další existenci a vitalitě rozvinutých systémů státu obecného blahobytu (welfare state)¹ a jeho sociální politiky v prostředí nízkého ekonomického růstu, relativně vysokých měr nezaměstnanosti a proměňujících se demografických struktur (stárnutí obyvatelstva) jsou stále častějším tématem diskusí evropských expertů na tuto problematiku. Vzedmutá vlna neokonzervativního a neoliberalního myšlení, které zpochybňuje vůdčí roli státu nad individuem a ekonomikou, spolu s ekonomickou nezbytností vedou v mnoha zemích kontinentální Evropy k zavádění liberálních prvků do jejich korporativistických režimů (ve smyslu Esping-Andersenově), což vede k hledání metod, jak snížit výdaje v dosud relativně velkorysých programech sociálního zabezpečení²: mění se podmínky,

* *Tato stať je výsledkem debat, které jsem měl možnost vést se svými norskými kolegy z Opplandské vysoké školy v Lillehammeru. Můj pobyt v Norsku byl částečně financován norským Ministerstvem zahraničních věcí prostřednictvím programu Norské výzkumné rady (Norges forskningsrad) a částečně Grantovou agenturou ČR, výzkumný úkol 405/95/0525. Oběma institucím patří mé poděkování. Současně děkuji i Rolfu Ronningovi, Inger Norbye, Hans Jorgen Wallin-Weihemu a Ole Petter Askheimovi za jejich kolegiální a přátelskou pomoc v mé snaze porozumět norskému systému. Můj dík patří také Liboru Musilovi za jeho připomínky k výslednému textu. Jakékoliv případné nepřesnosti jdou ovšem výhradně na vrub autora. Veškerou korespondenci zaslejte na adresu: Ladislav Rabušič, katedra sociální politiky a sociální práce, Škola sociálních studií Masarykovy university, A. Nováka 1, 660 88 Brno, e-mail: rabu@phil.muni.cz, fax: 05-4121 1241.*

1 V norském kontextu se mi zdá příhodnější používat pro termín welfare state spíše český ekvivalent „stát obecného blahobytu“ než výraz, který navrhuje Potůček (1995): „stát veřejných sociálních služeb“.

2 Míra velkorysosti welfare je často odvozována ze statistik zaznamenávajících výdaje do sociální oblasti ve vztahu k hrubému domácímu produktu. Dedukuje se z nich, že čím je podíl z HDP vyšší, tím velkorysejší je i sociální politika. Není to ovšem indikátor tak zcela jednoznačný. Vysoké výdaje do sociální oblasti mohou např. naznačovat, že daná země má značné sociální problémy, jejichž řešení se nemůže odkládat. Tak např. na počátku osmdesátých let měly jedny z nejvyšších sociálních výdajů ze zemí OECD státy s velmi rozvinutými pro-

kteří zakládají nárok na dávku — zpřísnují se např. okolnosti pro přiznání příspěvku v nezaměstnanosti; nově se definují základní pravidla sociálního zabezpečení — např. v oblasti starobních důchodů; zavádějí se dávky adresné (*means-tested*), jež jsou cíleny pouze na ty, kdo je potřebují, místo dávek univerzálních, plošných (*flat-rate*) — např. rodinné 1995).

Tyto a podobné změny se zatím v podstatě vyhýbají severským zemím Norsku, Švédsku, Dánsku a Finsku. Jejich model sociální politiky, skandinávský, je z hlediska terminologie komparativní sociálně-politické literatury (viz např. Titmus, 1974; Pinker, 1979 nebo Esping-Andersen, 1990) tzv. sociálnědemokratickým režimem, jenž je typický tím, že jeho systém sociální politiky je založen na univerzálnosti dávek. Dávky jsou vypláceny všem ne na základě pojištění či pozice na trhu práce, ale na základě občanských práv (občanství) a podle potřeb. Důležitým rysem tohoto uspořádání je role státu, který slouží jako hlavní organizátor a distributor sociálního zabezpečení³.

Vývoj posledních let ovšem monolitičnost skandinávského modelu poněkud rozrušil, neboť např. Dánsko zavedlo do svého systému sociální politiky mnohé prvky liberálního režimu (např. v oblasti seniorských důchodů, v nichž hraje velkou roli individuální pojištění, nebo v oblasti bytové politiky, kde ponechává velký prostor silám trhu, a také ve školství s poměrně rozvinutým systémem privátních škol). Z tohoto důvodu nazval Daatland (1992) Dánsko skandinávským „liberalistickým bratrem“ (str. 36). Ostatně je zde třeba opět připomenout, jak činí všichni analytici při komparaci systémů asistenčního státu, že žádný model welfare režimu neexistuje v čisté podobě a že trend ke konvergenci je, alespoň v Evropě, poměrně značný (viz také např. Potůček, 1995).

Norské království patří z tohoto hlediska k výjimce. Skandinávský model až dosud praktikuje v poměrně čisté podobě, avšak i zde se začínají objevovat úvahy, a jak uvidíme později i některá „neskandinávská“ opatření, nad tím, zda je

gramy Dánsko a Švédsko (34–35% HDP). Na druhé straně ovšem Norsko a Finsko utrácelo „jen“ 20–22% HDP, byť jejich programy byly s Dánskem a Švédskem více než srovnatelné. Dánské vysoké výdaje však byly jednak způsobeny poměrně vysokou nezaměstnaností, která tuto zemi zasáhla, jednak aktivní volnější politikou v předčasných odchodech do důchodu, což ostatně souviselo s vysokou nezaměstnaností. V r. 1990 již proporce příslušných výdání vypadaly jinak: Švédsko 35%, Dánsko a Finsko 26–28% (Daatland, 1992), Norsko 29% HDP (Historisk, 1995). Jen pro srovnání: Podíl sociálních výdajů a dotací z HDP činil v r. 1989 v České republice 13%, v r. 1993 pak 15% (Macháček, 1995).

3 Připomeňme pro úplnost, že dalšími režimy jsou režim liberální, v němž sociální politika má marginální, reziduální charakter: snaží se o co nejefektivnější vyplácení dávek a distribuci sociálních služeb tím, že je poskytuje skutečně jen těm nejpotřebnějším: je vždy adresná a předpokládá, že o blaho jedince se nejlépe dokáže postarat rodina a trh; je to režim, který nejvíce reprodukuje příjmové nerovnosti. Režim korporativistický leží uprostřed mezi póly liberálními a sociálně demokratickými. Důležitou roli zde hraje princip pojištění, které je ze zákona povinné, ale organizováno na kolektivní bázi: úroveň dávek je tak závislá na výši akumulovaných příspěvků; podstatným faktorem je zde také to, že zaměstnavatel (korporace) může nejrůznějšími způsoby dávky a služby sociální politiky nadlejšovat, čímž se mohou prohlubovat nerovnosti, které produkuje trh. Konečně posledním režimem je podle Dedekena (1992) režim leninský charakteristický pro země bývalého sovětského bloku.

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU:
KLID PŘED BOUŘÍ?

možno celý systém ve své nevídané štedrosti udržet. Cílem této statě je popsat hlavní principy norské sociální politiky a přinést některé argumenty, které se zamýšlejí nad její budoucností.

KOŘENY NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU

Norský systém státu obecného blahobytu má ve smyslu Titmusově (1974) všechny prvky institucionálně redistributivního systému, jehož základní ideologická východiska jsou následující: Za blaho jedince je odpovědná sociální kolektivita, protože rodina nebo trh nejsou schopny zajistit optimální distribuci blahobytu. Všichni občané mají nárok na decentní životní standard, jejich sociální práva jsou stejně důležitá jako práva vlastnická. Životní úroveň jedince je do značné míry osvobozena od trhu práce, takže dochází podle Korpiho a Esping-Andersena (1987) k tzv. dekomodifikaci pracovní síly: zatímco v čistě tržním modelu je životní úroveň jedince či rodiny závislá na tom, kolik svou práci vydělají, v modelu institucionálně-redistributivním je blaho jedince na výši příjmu mnohem méně závislé, neboť potřeba a občanství jsou postačujícími podmínkami pro distribuci blahobytu. Lidské potřeby jsou uspokojovány s podporou sociálních programů, přiměřeně vysoká životní úroveň je legislativně garantována, neboť sociální jistoty jsou chápány jako demokratické právo občanů. Sociální legislativa má solidaristický a universalistický charakter. Zahrnutím celé populace pod svou péči sleduje primární cíl: vytvoření společnosti rovných⁴.

Systémy sociální politiky a její mechanismy se v každé zemi, která prošla standardní demokratickou evolucí, vyvíjejí, jak známo, v souladu s historickými podmínkami a mají svůj jednoznačný kulturní kontext.

Norské království bylo po dlouhá staletí velmi chudou zemí — ještě na přelomu století patřilo Norsko k jedné z nejchudších evropských krajín a jeho agrární společnost měla jeden podstatný rys — velmi egalitární sociální strukturu. V Norsku se de facto nikdy nevyvinula početná vrstva šlechty, bohatých statkářů (farmaření spočívalo především v hospodářstvích rodinných farem) nebo vyšší horní třídy (Christophersen, 1991). Důležitým faktorem bylo, že industrializace zde začala poměrně pozdě a že se rozvíjela do značné míry na venkově (dřevařský průmysl a hornictví), takže podstatná podmínka rozvoje revolučně naladěného dělnického hnutí — gigantické továrny produkující dělnické městské subkultury — v Norsku de facto nenastala, neboť převládajícími byly malé a středně velké průmyslové podniky. Přeměna rolnických synů v námezdní dělníky a vznik proletariátu tak probíhal postupně (Alestalo a Kuhnle, 1987) a nerevolučně, takže Daatlund (1992) konstatuje, že ve Skandinávii byl třídní konflikt

⁴ Pro českého čtenáře, který má s podobnými proklamacemi svou historickou zkušenost, je třeba zdůraznit, že všechny tyto principy byly a jsou v Norsku naprosto autentické.

mezi prací a kapitálem méně antagonistický a názor, že stát je zbraní privilegovaných na ovládnutí dělnické třídy, zde nevznikl. Naopak, podle něj, velké skupiny dělníků a farmářů měly pocit, že „stát jsme my“ (str.44).

Prvními politickými stranami zformovanými v Norsku v období 1882–1884 byla liberální *Venstre*, jejíž základ tvořili farmáři a měšťtí intelektuálové, a konzervativní *Hd'yre* složená z vrstev průmyslníků a obchodníků. Socialistická Strana práce (*Det Norske Arbeiderparti* — *DNA*) vznikla v r. 1887. Princip parlamentarismu byl uznán v Norsku v r. 1884, hlasovací právo měla tehdy jen dospělá mužská populace (Alestalo a Kuhnle, 1987). Strana *Venstre* byla v období 1884–1920 také architektem na tu dobu progresivní sociální legislativy, kterou — inspirována idejemi německého kancléře Bismarcka — zaměřila především na dělnickou třídu.

Socialisté začali být významnou politickou silou v zemi od r. 1920. Tehdy se od ní odtrhla frakce, která si prála vstoupit do Kominterny a která si založila Norskou komunistickou stranu. Zbavení svého radikálně levého křídla se tak socialisté stali odpovědnou parlamentní stranou (Eriksen, 1993)⁵.

Podstatné pro další vývoj norského systému ovšem bylo, jak konstatuje Mjokset (1993) nebo Hagen a Hippe (1993), že se socialisté v průběhu dvacátých let vzdali svého revolučního programu, přijali reformistickou (tedy sociálně demokratickou) strategii ovlivňovat společenský vývoj legislativně a politickými prostředky a ztotožnili se s 'buržoazní' institucí demokracie⁶. To umožnilo široký politický konsensus mezi *DNA*, agrární stranou středu (*Senterpartiet*) a konzervativci (*Hoyre*), mimo jiné také v otázkách organizace welfare systému a především jeho základního pilíře — universalismu. Především levo-středá koalice byla v počátcích parlamentarismu podstatná, jak upozorňuje Marklund (1993), neboť při koncipování sociálních reforem nutila brát v úvahu zájmy celé populace, nejenom dělnické třídy.

Tento politický konsensus byl ještě zesílen v období 1940–1945, kdy Norsko bylo okupováno nacisty. Exilová vláda, která sídlila ve Stockholmu a Londýně, připravila v té době — inspirována tentokrát Beveridgeovými sociálními programy — ambiciózní plán systému sociálního zabezpečení. Tento *Partienes Fellesprogram*, neboli Společný program, byl po válce přijat všemi politickými stranami. Osou programu byla keynesiánská idea, že aktivní ekonomická politika státu, která široce investuje a podporuje tak poptávku, povede z dlouhodobého hlediska k ekonomickému růstu, takže ani dočasný rozpočtový deficit není krátkodobě na překážku: byla to tedy myšlenka řízení a regulace sil volného trhu, která umožní plnou zaměstnanost, redukci ekonomických nerovností obyvatelstva

⁵ Kriticky-levicovou opozici měli mezi sebou dlouho — až do r. 1961, kdy se i toto křídlo oddělilo a založilo stranu, která dnes existuje pod názvem Socialistická levice (*Sosialistisk Venstreparti*). Tím se norské politické spektrum rozšířilo o silnější alternativu na levičce (komunisté jsou nevýznamní) a socialisté se ještě více posunuli do středu.

⁶ *DNA* měla v počátku ve svém programu koncept socialismu. Definitivně ho však opustila v r. 1987 a je od té doby explicitně sociálně demokratickou stranou (Eriksen, 1993).

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU:
KLID PŘED BOUŘÍ?

a široký veřejný (státní) systém sociálního a zdravotního zabezpečení (Hildeng, 1991; Eriksen, 1993).

Dynamický ekonomický vývoj byl nastartován během První světové války. Válka Norsku ekonomicky pomohla, neboť Norové nebyli do válečného běsnění vtaženi a díky vývozu ryb a loďářskému průmyslu hospodářsky profitovali (Hagen a Hippe, 1993). Období krize a deprese třicátých let se ovšem nevyhnulo ani Norsku, takže skutečný ekonomický boom začal až po druhé světové válce.

Sedmdesátá léta byla i v Norsku léty ekonomických potíží. První ropný šok v r. 1973, kdy země OPEC nenadále zvýšily ceny ropy, přinesl do západního světa hlubokou ekonomickou krizi. I Norsko mělo potíže. DNA si potřebovala pevnit svou politickou pozici, a tak její vláda ustoupila tlaku na růst mezd a nechala je růst. Současně také navíc zvýšila dotace farmářům, neboť se snažila naplnit parlamentní rozhodnutí vyrovnat mzdy v průmyslu a zemědělství. To vše se projevilo zvýšenou spotřebou, zvýšila se inflace a výsledkem byla rekordní norská zahraniční zadluženost: na konci r. 1978 činila 47% norského HDP — hrubého domácího produktu (Mjoset, 1993).

Za to, že se takovýto vývoj obešel v Norsku bez vážnějších politických a ekonomických následků, vděčí Norové pouze šťastné shodě okolností. Přesně v době, kdy se v polovině sedmdesátých let industrializovaný svět potácel v hluboké ekonomické krizi, začali norští naftaři produkovat z nově objevených nalezišť v Severním moři první barely ropy na export. A ačkoliv to byl export prozatím malý na to, aby stačil srovnat norské ekonomické potíže a především zahraniční deficit, příslib budoucích stabilních zisků je učinil méně vážnými, než jakými by byly, kdyby se tento nenadálý zdroj příjmů neobjevil. A tak se mohlo stát, že v r. 1987 bylo Norsko z hlediska výše HDP na osobu druhé v Evropě za Švýcarskem⁷.

Takový tedy byl ekonomický a politický kontext formování norské sociální politiky. Vznik a existence každé sociální politiky má ovšem ještě jeden důležitý kontext, kontext kulturní. Ten je, jak ukázal např. Myrdal (1972), dán především systémem hodnot, které jsou v dané společnosti akcentovány a preferovány.

Vznik grandiózního norského sociálního programu a jeho postupné naplňování a vylepšování byl umožněn některými specifickými kulturními rysy norské společnosti. Podle van Wormera (1994) je nutno zdůraznit především tři následující:

1. Idea rovnosti a ideál kolektivu. V norské společnosti je důraz na rovnost mezi jedinci a sociálními skupinami po generace vskutku hluboce interiorizovaným a autentickým postojem. Prvek dravé soutěživosti a vypjatého individualismu proto není příliš vyvinut a děti k němu nejsou ani vychovávány: ve škole

⁷ V r. 1990, kdy jeho HDP na osobu činilo 24 420 amerických dolarů, bylo páté za Švýcarskem (33 090 \$), Finskem (27 530 \$), Švédskem (26 650 \$) a Dánskem (25 150 \$) (OECD, 1994).

se na prvním stupni vůbec neznámkuje⁸, žáci i studenti oslovují své učitele křestními jmény. Školy nemají své sportovní týmy, které např. v USA jsou výrazným zdrojem prestiže školy, soukromé školy — až na waldorfské — neexistují. Sociální vzorce pozitivně sankcionují sounáležitost se skupinou, „nevyvyšuj se“ a „nevyčnívej z řady“ jsou standardními sociálními normami. Solidarita je principem, na němž je založeno financování celého sociálního systému, které čerpá zdroje především z výrazného a silně progresivně uspořádaného daňového zatížení (ve smyslu *income tax*). Proto také rozložení příjmu vykazuje rovnostářské tendence, takže např. v polovině osmdesátých let žádná skupina zaměstnanců či dělníků neměla příjem více než dvakrát vyšší než průměrný⁹ (Selbyg, 1987).

2. Laskavost ke slabým a zranitelným, neagresivnost. Norsko je mírumilovná země (doby dávných vikingských nájezdů a drancování jsou dávno zapomenuty), která respektuje práva a potřeby menšin¹⁰. Děti se ze zákona nesmějí tělesně trestat, ani doma, ani ve škole. Dokonce i úroveň trestů pro kriminální delikventy je, jak konstatuje van Wormer (1994), z hlediska mezinárodních standardů podstatně nižší a probace je častým způsobem řešení kriminálních činů, samozřejmě kromě těch nejtěžších, za něž jsou v Norsku považovány vražda, znásilnění a zhárství. Zákon o zrušení institucionální péče pro tělesně i duševně hendikepované, jenž začal platit v r. 1990, a snaha o jejich co nejvyšší integraci do společnosti klade obrovské nároky na trpělivost a profesionální zdatnost učitelů a sociálních pracovníků.

3. Důvěra v sociální systém, která ho tak legitimuje. Pobírání sociální dávky nebo přijímání služeb sociální pomoci není v žádném případě stigmatizováno, naopak Norové jsou na svůj systém, který funguje, má vysokou úroveň¹¹ a není

⁸ Do školy se začíná chodit v sedmi letech, první stupeň trvá do třinácti let věku dítěte, pak začíná nižší střední a vyšší střední škola.

⁹ V roce 1991 byl průměrný roční disponibilní příjem norské domácnosti 180 126 norských korun. Z hlediska socioekonomického statusu přednosti domácnosti byl rozložen následovně (viz tab. 1)

Tab 1.: Struktura norských domácností podle ročního disponibilního příjmu a podle socioekonomického statusu přednosti domácnosti v r. 1991 (řádkové četnosti).

	-49999	50000-99999	100000-149000	150000-199000	200000-249999	250000-299000	300000+
zaměstnavatel	1,6%	5,8%	11,3%	14,5%	15,0%	12,7%	39,2%
zaměstnanec	1,0%	11,1%	21,5%	18,4%	18,6%	13,8%	15,6%
penzista	1,4%	47,2%	30,4%	13,2%	5,0%	1,5%	1,3%

Pramen: Statistisk arbok 1994

¹⁰ Podle nedávno přijatého zákona musí mít dokonce dobytek, který chovají norští farmáři, možnost být během roku minimálně dva měsíce na pastvě ve volné přírodě.

¹¹ Jak upozorňují Esping-Andersen a Korpi (1987), institucionální model sociálního státu může v moderní společnosti fungovat pouze tehdy, pokud je jeho úroveň přijatelná i pro bo-

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU: KLID PŘED BOUŘÍ?

zkorumpován, takže poskytne pomoc vždy, kdy je třeba, patřičně hrdí. Jeho legitimita je jen logickým důsledkem daného stavu.

NORSKÁ SOCIÁLNÍ POLITIKA

Norský sociální systém je vskutku štědrý a velkorysý. Ve snaze poskytovat takové dávky a služby, aby ani v případě ztráty příjmu (z důvodů nemoci, nezaměstnanosti, odchodu do důchodu atd.) se příliš nesnížila životní úroveň jedince nebo jeho rodiny, se postupně dopracoval úrovně, která je dnes jedna z nejvyšších na světě. Celý systém je orientován na maximalizaci míry životních a sociálních jistot všech občanů norského království.

Uveďme si nyní některé prvky norského sociálního zabezpečení, které pomohou udělat si alespoň základní představu o šíři a úrovni systému. Vycházím přitom, pokud nebude uvedeno jinak, z nejnovějších údajů shrnutých v připravované monografii Grunda, Hatlanda a Ronninga (1995).

Dávky v nezaměstnanosti

V případě ztráty zaměstnání je poskytována kompenzace příjmu (příspěvek v nezaměstnanosti), která činí 62,4% posledního ročního platu. Trvá-li nezaměstnanost déle než osm týdnů, je vyplacen speciální příspěvek na dovolenou, takže celkově se dá říci, že u déle trvající nezaměstnanosti činí kompenzace asi dvě třetiny platu. Do r. 1984 trvala doba vyplácení příspěvku maximálně 40 po sobě jdoucích týdnů. Nárůst norské nezaměstnanosti v 80. letech, kdy se prakticky plná zaměstnanost let sedmdesátých s podílem nezaměstnaných kolísajícím mezi 1,5–2% postupně zvýšila nejdříve na 3% v polovině let osmdesátých a pak na 5% v r. 1989 (Historisk, 1995), vyvolal tlak na to, aby se doba kompenzace příjmu prodloužila. Dnes se dávky v nezaměstnanosti pobírají v délce 80 po sobě jdoucích týdnů. Pak, po období 13 týdnů, během nichž je vyplácení dávek přerušeno, může být dávka opět obnovena na dalších 80 týdnů. Pokud je pro uchazeče o zaměstnání najít práci skutečně nemožné, je mu čekací doba 13 týdnů prominuta. Celkově tedy norský nezaměstnaný může být na podpoře v nezaměstnanosti o něco déle než tři roky.

Nemocenské dávky

Od r. 1978 má nemocný v Norsku nárok na 100% náhradu svého příjmu od prvního dne absence v zaměstnání, je to tedy dávka (jediná v norském systému), kde ztráta příjmu je plně kompenzována. Prvních čtrnáct dnů nemoci vyplácí

hatší vrstvy obyvatelstva. Pokud by totiž například veřejné nemocnice nenabízely přiměřený standard, lépe situovaní by si velmi rychle vymohli existenci jejich alternativy — nemocnice privátní, čímž by narušily cíl statusové rovnosti. Všeobecný konsensus o vysokých daních by pak vzal rychle za své, což by se zpětně odrazilo na úrovni služeb sociálního státu.

dávku zaměstnavatel, další období je již kryto ze státního fondu. Na náhradu příjmu z důvodů nemoci mají nárok i soukromí podnikatelé. Ti ovšem dostávají svou náhradu až po čtrnácti dnech, jelikož prvé dva týdny nemoci hradí zaměstnavatel — v tomto případě tedy oni sami sobě, výše náhrady je ovšem limitována a činí pouze 65% předešlého příjmu. Farmáři dostávají po dvou týdnech plnou, tedy 100% kompenzaci, rybáři také plnou náhradu, navíc od prvního dne nemoci. Celkově je dávka vyplácena maximálně v délce jednoho roku.

Mateřský (otcovský) příspěvek

Pokud žena, která porodila dítě¹², byla před porodem zaměstnána alespoň šest měsíců z posledních deseti a zůstává s dítětem po porodu doma, má nárok na 100% kompenzaci svého příjmu v délce trvání 42 týdnů. Může ale volit i variantu pobírat příspěvek ve výši 80% náhrady příjmu, zato ale v délce 52 týdnů.

Aby byl do péče o dítě a jeho výchovy vtažen i otec, část mateřského příspěvku — v délce čtyř týdnů — náleží jemu a není převoditelná na matku. Pokud se rodiče dohodnou, že s dítětem zůstane otec doma delší dobu a matka půjde zpět do zaměstnání, může být příspěvek na dítě převeden na otce.

Ženy, které nesplní podmínku pro udělení náhrady mzdy v mateřství (studentky a ženy v domácnosti), dostanou jednorázovou kompenzaci. Její výši každoročně upravuje norský parlament, v r. 1995 představovala tato částka 25 625 NOK. Z žen, které porodily dítě, jich dostává tento jednorázový příspěvek asi 20%.

Seniorský důchod

Norsko má v současné době společně s Dánskem a Islandem nejvyšší věk odchodu do důchodu — 67 let pro obě pohlaví¹³. Seniorským důchodům je

12 Průměrný věk v době sňatku svobodných žen byl v r. 1986 24,9 roku, v r. 1992 (nejčerstvější údaj, který byl k dispozici) 26,6 roku. Věk svobodných mužů v době sňatku byl v r. 1986 28,1 roku a 29,2 roku v r. 1992 (Statistisk, 1994). Ukazatel porodnosti, úhrnná plodnost vyjadřující zjednodušeně řečeno průměrný počet narozených dětí v daném roce, se pohyboval v období 1986–1990 mezi 1,8–1,9. Norsko má z tohoto hlediska poněkud vyšší porodnost než ostatní západoevropské (neskandinávské) země, kde tento údaj osciluje mezi 1,3–1,6 (úhrnná plodnost v české republice byla v r. 1994 1,44). Z hlediska sňatečného chování se norští mladí lidé žení a vdávají poněkud později než ostatní neskandinávští Evropané. Jedním z důvodů je relativně značně rozšířená instituce nesezdaného soužití. Ve věkové skupině 20–29 let žila v r. 1993 jedna třetina norských dívek v kohabitujícím svazku. Ze všech narozených dětí byla v r. 1992 téměř polovina narozených mimo manželství (Statistisk, 1994).

13 Střední délka života při narození (velmi důležitý demografický ukazatel vitality národa, jeho zdravotního stavu a kvality života vůbec; vyjadřuje průměrný počet let, kterých má naději dožít se novorozenec, pokud by úmrtnostní poměry v dané zemi zůstaly stejné jako v daném roce) je ovšem v Norsku úctyhodná a patří rovněž k nejvyšším na světě: v r. 1992 měli muži naději dožít se 74,2 roků, ženy 80,3 roků. Naděje dožití v 67 letech, tedy v době odchodu do důchodu, byla 13,6 pro muže a 17,4 pro ženy (Statistisk, 1994). Poslední dva údaje také vyjadřují, jak dlouho si průměrně norští muži a ženy užívají důchodu. Pro ilustraci: střední délka života českých mužů byla v r. 1993 68,9 roků, českých žen pak 76,6 roků. Důchodu si

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU:
KLID PŘED BOUŘÍ?

v Norsku věnována velká pozornost, neboť dostatečně vysoká životní úroveň důchodců je jedním z prvořadých cílů norské sociální politiky. Však také na výplatu seniorského důchodu mají nárok všichni obyvatelé Norska (je zde podmínka, aby příjemce důchodu byl minimálně 40 let norským rezidentem) a míra náhrady předchzího příjmu je relativně velmi vysoká.

Systém seniorských penzí je v každé zemi poměrně komplikovaný a norský systém není výjimkou, a proto uvádím jenom jeho základní rysy.

Důchody jsou v Norsku financovány na základě principu sociální solidarity, prostředky jsou získávány z odvodů z příjmu obyvatelstva, z příspěvků zaměstnavatelů a státních příspěvků. Výše odvodů z příjmu se vypočítává na základě výše příjmu. U zaměstnanců činí 7,8% hrubého příjmu, zaměstnavatelé přispívají 10,7%¹⁴, důchodci 3%. Z příjmu nižšího než 17 000 NOK ročně se neodvádí nic a výše odvodů nesmí přesáhnout 25% z příjmů nad 17 000 NOK (The Norwegian, 1995).

Do důchodu, jak již bylo řečeno, odcházejí muži a ženy v 67 letech. Dřívější odchod do důchodu není možný, mezi 67 a 70 lety je možný souběh důchodu a pracovního příjmu. Pokud je roční pracovní příjem vyšší než základní částka sociálního pojištění — tato základní částka je pravidelně (každoročně, případně i vícekrát do roka) upravována parlamentem v závislosti na celkovém vývoji příjmů a pro rok 1995 byla stanovena ve výši 38 080 NOK (v r. 1994 byla 37 820) — penze se krátí o 50% příjmu nad tuto částku. Souběh mzdy a penze by neměl dosáhnout vyšší částky, než byl příjem pracovníka před odchodem do důchodu (The Norwegian, 1995).

Vyplácená penze sestává ze dvou částí. Z tzv. základní penze, která je plošnou dávkou, na niž má nárok každý obyvatel Norska, ať během svého života pracoval nebo ne. V r. 1995 byla oněch 38 080 NOK. V případě, že se jedná o domácnost důchodců, pobírají oba jako základní penzi 75% minimální částky — k snížení zde dochází ze stejných důvodů, pro které se např. v analýzách příjmových nerovností a chudoby používají tzv. ekvivalenční škály: dva jedinci žijící a hospodařící společně v jedné domácnosti totiž spotřebují méně než dva jedinci hospodařící samostatně ve dvou domácnostech.

Kromě základní penze je norským důchodcům vyplácena ještě dodatečná penze. Byla zavedena do norského systému v r. 1967 a jejím cílem je zajistit, aby pokles příjmu po odchodu do důchodu nebyl nepřiměřeně vysoký. Výše dodatečné penze je už vztažena k úrovni předchozího příjmu. Těm, kdo během svého života vydělávali málo nebo vůbec ne, je přiznána tzv. speciální dodatečná penze, a to ve výši 61,55% základní penze. Znamená to tedy, že v současné době norský penzista, jenž je odkázán jen na základní penzi a na speciální dodatečnou

čeští muži užívají průměrně 16 let a české ženy 24 let. Detailnější informaci o této problematice viz např. Rabušic (1995).

14 Z příjmu, který se pohybuje mezi dvanáctinásobkem a třicetičtyřnásobkem základní částky (viz dále) se odvádí 7,8%. Z příjmu nad touto hranicí se již neodvádí nic.

penzi, pobírá ročně asi 61 500 NOK (tedy 5 125 NOK měsíčně¹⁵). Jelikož tato částka, která je současně minimální penzí, se nezdaňuje, tvoří minimální důchod asi 45% průměrného disponibilního příjmu svobodného (neženatého) průmyslového dělníka. Z 625 000 norských penzistů (15% obyvatelstva) jich v r. 1995 bylo asi 250 000 odkázáno na minimální důchod. Mnozí z nich ovšem mají ještě další zdroje příjmu (úroky z úspor a úspory samotné), takže se odhaduje, že na minimální důchod je odkázáno asi 100 000 důchodců.

Pro získání plné výše dodatečné penze musí být splněna jediná podmínka: platit 40 let příspěvky na důchod¹⁶. Při výpočtu dodatečné penze se bere v úvahu 20 pracovních let s nejvyššími příjmy. Pokud tato podmínka není splněna, je důchod proporcionálně krácen. Výše dodatečné penze je tak závislá na počtu odpracovaných let a na výši příjmu. Jelikož zákon o dodatečné penzi byl přijat v r. 1967, bude trvat až do r. 2007 než se objeví první kohorta penzistů pobírajících plný dodatečný důchod. Do té doby každá nová skupina seniorů odcházejících do důchodu bude pobírat vyšší důchod než ta předcházející¹⁷.

Kromě základní penze a penze dodatkové je možno získat ještě penzi z individuálního důchodového připojištění nebo ze speciálních důchodových fondů, které pro své zaměstnance vytvářejí některé firmy¹⁸. Forma podnikových důchodových fondů je velmi vyvinuta zvláště ve veřejném sektoru. Všichni státní zaměstnanci (včetně pracovníků okresních a městských správ) mají zajištěno, že po odchodu do důchodu bude jejich penze činit 66% platu, který měli před odchodem do důchodu.

Invalidní důchody

Invalidní důchod je přiznáván lidem ve věku pracovní aktivity (v Norsku 16–67 let), kteří ztratili schopnost pracovat. Její výše se vypočítává stejným způsobem, jako kdyby se jednalo o předčasný odchod do důchodu. Ztráta schopnosti

15 Není to mnoho, zvláště pro obyvatele měst, kde náklady na bydlení mohou pohltnout až 50% seniorského důchodu. Se zbylými penězi prý norští senioři vyjdou docela obstojně, neboť jejich vydání nejsou nijak vysoká. Je to totiž pořád ještě generace, která prožila velkou část svého života ve velmi skromných podmínkách. Na dávkách sociální asistence je méně než 1% norských důchodců a ze všech klientů sociálních služeb tvoří norští důchodci necelých 5%.

16 Důchodový fond není v Norsku oddělen od státního rozpočtu, takže vláda z něj může financovat, pokud vznikne přebytek, nejrůznější výdaje veřejné (státní) politiky. I v Norsku se kolem oddělení důchodového fondu vedou diskuse.

17 V r. 1990 byl průměrný hrubý roční příjem v Norsku 138 940 NOK, tj. asi 11 580 NOK měsíčně (Historisk, 1994). Průměrný hrubý roční příjem norského seniora v důchodu byl v témže roce 85 000 NOK, tedy 7 080 NOK (Daatlund, 1992). Znamená to tedy, že v r. 1990 tvořil průměrný hrubý seniorský důchod 61% průměrného hrubého norského příjmu.

18 V r. 1990 mělo 30% norských důchodců dodatečný příjem z těchto zdrojů, jehož výše představovala sice jenom 8% průměrného důchodu, avšak tento podíl se v nadcházejících letech bude zvyšovat (Daatlund, 1992).

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU:
KLID PŘED BOUŘÍ?

pracovat musí mít zdravotní důvody a než je invalidní důchod přiznán, musí žadatel projít rehabilitační fází, během níž je buď léčen, nebo prochází rekvalifikací¹⁹.

Vývoj tohoto prvku norského sociálního zabezpečení prochází stejným vývojem jako všude v západní Evropě. Počty příjemců invalidního důchodu v sedmdesátých a osmdesátých letech enormně vzrostly, z velké části díky tomu, že se invalidní důchod stal jednou z cest, po níž se odchází do důchodu dříve než v důchodovém věku — platí to pro Holandsko, Německo, ale i Švédsko a Velkou Británií (Guillemard, 1994).

Navzdory veškerému rehabilitačnímu úsilí se počet příjemců této dávky od jejího zavedení v r. 1961 do poloviny osmdesátých let v Norsku ztrojnásobil. Přesné příčiny norští odborníci neznají, podle mého názoru by se však asi dala nalézt pozitivní korelace mezi počtem recipientů invalidního důchodu a mírou nezaměstnanosti. Každopádně ovšem bylo shledáno, že podmínky pro přiznání práva na rehabilitační opatření byly příliš „elastické“, a proto v r. 1992 byl vytvořen nový program rehabilitační pomoci s novými (přísnějšími) pravidly. Počet recipientů invalidních důchodů od té doby poklesl.

KLID PŘED BOUŘÍ?

Z uvedeného přehledu několika základních opatření norské sociální politiky jasně vyplývají její principy, na nichž je postavena a které jsou sdíleny všemi politickými stranami a sociálními vrstvami (Hagen a Hippe, 1993). Prvním principem či pilířem je univerzální zabezpečení všech občanů proti ztrátě příjmu. Sociální práva občanů na seniorskou a invalidní penzi, na příspěvky v nezaměstnanosti, v době nemoci a mateřství spolu s bezplatnou lékařskou péčí nejsou odvozena ani z pozice jedince na trhu práce, ani na základě statusu rodiny. Jsou organickou součástí politického občanství. Aby takto mohl fungovat, je celý systém financován prostřednictvím daní a příspěvků zaměstnavatelů.

Druhý pilíř norské sociální politiky zaručuje, že všechny dávky tohoto universalistického sociálního zabezpečení jsou svou výší proporcionální a blízké příjmu, který měl jedinec před tím, než začal pobírat sociální dávku. Naplňuje se tím tak východisko, že nedobrovolné přerušování placené práce (ať dočasné nebo trvalé) by se nemělo podstatným způsobem dotýkat životní úrovně jedince nebo sociálních skupin. Tímto principem „kopírování příjmu“ norská sociální politika na jedné straně akceptuje příjmové nerovnosti vznikající na trhu práce, na druhé straně právě systémem státního sociálního pojištění se snaží tyto nerovnosti

¹⁹ Rekvalifikace může zahrnovat i vysokoškolské studium. Např. na katedře sociálních studií Lilehammerské VŠ bylo několik studentů středního věku, kteří studovali obor sociální práce v rámci své rehabilitace. Po celou dobu studia pobírají příspěvek, který je natolik vysoký, aby umožnil decentní život nejen jim, ale i jejich rodině.

kontrolovat. Současně tento princip v podstatě marginalizoval potřebu vzniku privátních nebo zaměstnaneckých institucí sociálního pojištění.

První a druhý pilíř norské sociální politiky, tedy kombinace univerzálního zabezpečení všech a příjmově proporčních dávek jsou samotným jádrem celého systému (Hagen a Hippe, 1993). Třetím pilířem je odpovědnost státu (veřejného sektoru) za jeho financování a za distribuci jeho služeb.

Vývoj norské sociální politiky a předpokládaná další expanze jejích opatření a služeb narazily na počátku a v průběhu osmdesátých let na překážku ekonomické recese. Ta vedla k tomu, že po parlamentních volbách v r. 1981 sociální demokraté (*DNA*) poprvé od roku 1920 ztratili účast ve vládě a byli vystřídáni konzervativci, kteří v období 1981–1983 vládli samostatně, později pak, v období 1983–1986, v koaličním seskupení s dalšími nesocialistickými stranami — Stranou středu a Křesťanskými demokraty. V květnu 1986 kvůli nevyřešeným ekonomickým a dalším problémům odstoupili a *DNA* vytvořila menšinovou vládu. Po volbách v r. 1989 pravice opět zformovala koaliční vládu, ale už na podzim, v listopadu 1990, opět rezignovala a byla opět vystřídána Stranou práce. Po volbách v r. 1993 zůstali sociální demokraté u moci a všech devatenáct pozic vládního kabinetu je v jejich rukách.

Toto prolínání úspěchu mezi konzervativci a sociálními demokraty bylo přesným odrazem váhavosti v otázkách, jak řešit další vývoj sociálního státu v podmínkách ekonomické recese.

I když dopad ekonomických potíží nebyl v Norsku díky zdrojům ropy tak tíživý jako na kontinentě, svou stopu (která díky nesnižující se nezaměstnanosti nemizí) zde zanechal a i zde spolu s pronikajícím konzervativním duchem vyvolal polemiky o budoucnosti norského sociálního systému. Debata trvá a mnozí její účastníci si kladou zásadní otázku: jsme svědky pouze dočasné stagnace sociálního systému, nebo je to signál zásadního obratu? Ve hře je totiž několik faktorů, které mají téměř povahu determinant.

Především, v Norsku jako ve všech moderních společnostech demograficky stárne populace, což přináší (a přinese) všechny problémy, které jsou sice dobře popsány v literatuře (viz např. Rabušič, 1995), ale na jejichž řešení zatím neexistují osvědčené recepty. Počet důchodců se v Norsku sice až do r. 2025 nijak dramaticky nezvýší — ze 14% v r. 1992 na 17% v r. 2025 (Statistisk, 1994) — avšak podstatným bude r. 2007, kdy do důchodu odejde poprvé kohorta, která bude mít již plnou výši tzv. dodatkového důchodu. Jelikož zdroje na vyplácení důchodů jsou vytvářeny na základě systému průběžného financování, který je velmi citlivý na proporce ekonomicky aktivních a ekonomicky postaktivních (čím více ekonomicky aktivních, tím lépe systém funguje), a jelikož díky dlouhodobě nízkým mírám porodnosti se tato proporce stane nepříznivá, je již dnes zřejmé, že finanční zdroje na vysoké penze seniorům budou vážným problémem²⁰. Podle údajů norského Ministerstva zdraví a sociálních věcí se výdaje na

²⁰ I v Norsku, stejně jako v mnoha jiných zemích, „objevili“ politikové finanční problémy spojené se stárnoucí populací teprve nedávno a tváří se, jako by to bylo velké překvapení.

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU:
KLID PŘED BOUŘÍ?

seniorské důchody, pokud se nezmění pravidla, do r. 2025 ztrojnásobí (Grund, Hatland a Ronning, 1995).

Se stárnoucí společností jsou spojeny mnohé další finanční problémy: zvyšují se zdravotní výdaje, stárnoucí pracovní síla bude v Norsku znamenat další růst invalidní penze, vysoké počty seniorů budou celkově potřebovat vyšší množství péče, což dále zvýší počty sociálních pracovníků. Povede tato situace k privatizaci některých služeb státu obecného blahobytu? Zvýší se úloha individuálního nebo zaměstnaneckého pojištění? Pak by se ale muselo snížit daňové zatížení obyvatel, což by ovšem podvazovalo ruce státu v jeho snaze o universalistický systém. Pokud by se měl začít klást vyšší důraz na pluralitu veřejných sociálních služeb (*welfare pluralism*), to je na zapojení neziskového a neformálního sektoru (tedy dobrovolných organizací a rodiny) do sociálních služeb a na jejich organické propojení se snahou státu a nabídkou trhu (viz např. Evers, 1993 nebo Svetlik, 1991), musela by v Norsku existovat velká zásobárna mužů a, to především, žen připravených začít vykonávat bezplatně pečovatelské služby. Tato podmínka je ovšem z důvodů vysoké míry participace mužů, ale i žen na trhu práce (asi 70% norských žen ve věku pracovní aktivity je zaměstnáno, což je podíl na západoevropské země poměrně vysoký) neuskutečnitelná. Podobně pro rodinu, která je díky svým dvěma příjmům zvyklá na velmi vysokou životní úroveň, je prospekt návratu ženy do domácnosti nepřijatelný (Hagen a Hippe, 1993).

Dalším faktorem potenciálně podminovávajícím norský systém *welfare* státu je napojení Norska na globální ekonomické trhy a z něj vyplývající mezinárodní konkurence. Rozvinutý norský sociální systém prodražuje norskou produkci, která tak jen obtížně může soutěžit s levnou pracovní silou z východní Evropy či jihovýchodní Asie, kde jsou sociální náklady produkce mnohem nižší (tzv. sociální dumping)²¹.

Přítom populační stárnutí je dlouhodobý proces a demograficky je poměrně snadno předvídatelný a modelovatelný: jsou-li po mnoho let za sebou míry porodnosti nízké (jako tomu bylo od konce šedesátých let do dnešních dnů) a víme-li současně, že ve věkové struktuře populace je demografická vlna z poválečného baby-boomu, je i studentu demografie jasné, k čemu to povede. Fenomén „problému“ demografického stárnutí je tak pěknou, nicméně smutnou ukázkou slabosti demokracie: horizont života politika — od voleb do voleb — je jejičím ve srovnáním s horizontem sociálních sil tvarujících naše životy.

21 Podobné obavy vyjádřila i Norská asociace sociálních pracovníků vzhledem k úvahám o vstupu Norska do Evropské unie, jak o nich informuje van Wormer (1994). Norsko by muselo internacionalizovat a přizpůsobit své daňové zákony, takže např. vysoké daňové výnosy z prodeje alkoholu a tabákových výrobků by nebyly dále dovoleny. Dovozní přírážka na zboží by se musela snížit a levné výrobky z jiných zemí by vtrhly na norský trh, přispívající tak k zvýšení nezaměstnanosti. Norští farmáři, dnes dotováni státem, nebudou moci soutěžit s produkcí z jihu. Norský kapitál, v rámci zásady o volném pohybu kapitálu, zboží a služeb, se přesune do míst s levnější pracovní silou. Výsledkem bude celkový úpadek norského sociálního systému a jeho individualizace podle německého modelu.

Konečně posledním momentem, který může rozložit norský model, je generační proměna norské společnosti. Jako voliči dnes v Norsku mají stále větší slovo kohorty, které díky sociální politice berou vysokou úroveň životních jistot za samozřejmé. Vyrovnání sociálních rozdílů a vysoká životní úroveň spolu se zvyšujícím se vzděláním paradoxně, zdá se, nevytvářejí vyšší míru solidarity, ale naopak jsou bází pro diferencující se a individualizující se životní styly (Eriksen, 1993), pro které může být norský státní paternalismus obtížně přijatelný. A je starou pravdou, že ideologie koncipuje sociální politiku.

ZÁVĚR

Více než deset let trvající evropské diskuse o krizi sociálního státu se, zdá se, shodly na jedné podstatné generalizaci: koncept modelů státu veřejného blaha, v nichž hraje dominantní roli stát, zrezavěl a ztratil svou hegemonii (Evers, 1993). Současně je možno slyšet i názor, že sociální demokracie již vyčerpala svůj potenciál a je zralá pro smetiště. Vývoj norského sociálního státu prochází v současné době důležitým obdobím, v němž se rozhoduje o jeho další podobě. Existuje celá řada faktorů strukturální povahy, které ve své souhrě mohou vést k jeho proměně. Mnozí norští intelektuálové jsou přesvědčeni o tom, že změna bude nutná a že nejenom norský, ale skandinávský model obecně bude nucen přijmout mnohé prvky jiných welfare světů. Které to budou a jakou bude mít norský welfare režim podobu se ovšem předvídat neodvažují. Pamětliv norské sociální normy „Nikdy si nemysli, že jsi chytřejší, než jsme my“ (Kiel, 1993), nebudu se o to pokoušet ani já. Ostatně, příští léta nám odpověď na otázku v názvu této statě přinesou sama.

Literatura

- Alestalo, M., Kuhnle, S.: The Scandinavian Route: Economic, Social and Political Developments in Denmark, Finland, Norway and Sweden. In: Erikson, R., Hansen, E. J., Ringen, S. a Uusitalo, H. (eds.): *The Scandinavian Model*, M. E. Sharpe, Inc. 1987.
- deDeken, J. J.: Sociální politika a politika solidarity. Sociologický časopis 3/1992, str. 351–368.
- Daatland, S. O.: Ideals Lost? Current Trends in Scandinavian Welfare Policies on Ageing. *Journal of European Social Policy*, 1/1995, str. 33–47.
- Eriksen, E. O.: Norwegian Social Democracy and Political Governance. In: Kiel, A. C. (ed.): *Continuity and Change. Aspects of Contemporary Norway*. Scandinavian University Press, Oslo 1993.
- Esping-Andersen, G., Korpi, W.: From Poor Relief to Institutional Welfare States: The Development of Scandinavian Social Policy. In: Erikson, R., Hansen, E. J., Ringen, S. a Uusitalo, H. (eds.): *The Scandinavian Model*, M. E. Sharpe, Inc. 1987.
- Esping-Andersen, G.: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press, Princeton 1990.
- Evers, A.: The Welfare Mix Approach. Understanding the pluralism of Welfare Systems. In: Evers, Svetlik: *Balancing Pluralism*. European Centre Viena, Vol. 13, Avebury 1993.

ŠTĚDROST NORSKÉHO STÁTU OBECNÉHO BLAHOBYTU: KLID PŘED BOUŘÍ?

- Guillemard, A-M.: *Employment or Early Exit for Aging Workers. New Trends in Social Protection*. Paper for XIIIth World Congress of Sociology, Bielefeld, July 1994 (manuskript).
- Grund, J., Hatland, A., Ronning, R.: *The Norwegian Welfare State*. Nepublikovaný rukopis připravované monografie. Lillehammer/Oslo, 1995.
- Hagen, K., Hippe, J. M.: The Norwegian Welfare State: From Post-War Consensus to Future Conflicts? In: Kiel, A. C. (ed.): *Continuity and Change. Aspects of Contemporary Norway*. Scandinavian University Press, Oslo 1993.
- Hildeng, B.: The Norwegian Welfare State: Its Aims and Organization. In: Tutvedt, O., Young, L. (eds.): *Social Work and the Norwegian Welfare State*. NotaBene Report no. 91:4, Oslo 1991.
- Historisk statistikk 1994*. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger 1995.
- Christophersen, M.: Norway and China, Two Cultures. In: Tutvedt, O., Young, L. (eds.): *Social Work and the Norwegian Welfare State*. NotaBene Report no. 91:4, Oslo 1991.
- Kiel, A. C.: Confession of an Angry Commuter: Or learning How to Communicate the Non-Communicating Way. In: Kiel, A. C. (ed.): *Continuity and Change. Aspects of Contemporary Norway*. Scandinavian University Press, Oslo 1993.
- Macháček, J.: Černá díra sociálního státu. *Respekt*, 24, (12.–18. června) 1995, str. 6.
- Marklund, S.: Social policy and poverty in post-totalitarian Europe. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 2, 1993, str. 104–114.
- Mjoset, L.: Norwegian Political Economy. In: Kiel, A. C. (ed.): *Continuity and Change. Aspects of Contemporary Norway*. Scandinavian University Press, Oslo 1993.
- Myrdal, G.: The Place of Values in Social Policy. *Journal of Social Policy*, Vol. 1, 1/1972.
- OECD Economic Surveys 1993–1994. Norway*. OECD 1994.
- Potůček, M.: *Sociální politika*. SLON, Praha 1995.
- Rabušic, L.: *Česká společnost stárne*. Masarykova Univerzita a Georgetown, Brno 1995.
- Pinker, R.: *The idea of welfare*. Heineman, London 1979.
- Selbyg, A.: *Norway today*. Norwegian University Press, Oslo 1987.
- Svetlik, I.: The Future of Welfare Pluralism in the Postcommunist Countries. In: *New Welfare Mixes in care for the Elderly*. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Vienna 1991.
- The changing face of the welfare state. *Economist*, August 26, 1995, str. 23–24.
- The Norwegian Social Insurance Scheme*. The Norwegian Ministry of Health and Social Affairs, January 1995.
- Titmus, R.: *Social policy: an introduction*. George Allen & Unwin, London 1974.
- van Wormer, K.: Privatization in the social welfare state: the case of Norway. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 3, 1994, str. 39–44.

GENEROSITY OF NORWEGIAN WELFARE STATE — SILENCE BEFORE THE STORM?

The article outlines main features of Norwegian welfare state which, in the opinion of the author, so far has remained as the purest representative of Scandinavian or Social Democratic welfare regime.

In the first part, the article describes historical and cultural roots of Norwegian social policy with regard to development of political parties.

It is argued that generosity of social security in Norway would have not been possible if it had not been for certain social and cultural features which supported it. Mainly, the idea of equality and ideal of collective instead of individual behaviour, support of the weak and needy, non-aggressiveness, emphasize on social security which enables that clients of the system are not regarded as losers and are not stigmatized.

In its second part, some dimensions of social security are described: unemployment benefits, sickness benefits, mother/father allowances, old-age pensions, and disability pensions.

Finally, the article discusses some aspects of future possible development of Norwegian welfare system within the context of both global and Norwegian economic development and also within the context of Norwegian demographic development which, as in other developed countries of Europe, has all the features of population aging. It is argued that these consequences together with possible changes in beliefs and attitudes of new adult cohorts which may start to prefer more individualistic way of life may bring about some significant changes into the Norwegian model of welfare state.